

XII. POVANDENINĖ ARCHEOLOGIJA

45 pav. Povandeninė archeologija:
Fig. 45. Underwater archaeology:

1 – Baltijos jūra, 2 – Luokesų ež., 3 – Merkinė, 4 – Platelių ež.

LUOKESŲ EŽERO (MOLĖTŲ R.) SENOVĖS GYVENVIEČIŲ 2 IR 3 POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI ŽVALGYMAI

Zenonas BAUBONIS, Giedrė MOTUZAITĖ, Elena PRANCKĖNAITĖ

Luokesų ežeras (Molėtų r.) yra į P nuo Molėtų miesto. Ežero plotas – 1,04 km², ilgis – 2,4 km, didžiausias plotis – 0,8 km, didžiausias gylis – 43,8 m. Iš R siauru kanalu jis jungiasi su Kirneilės ežeru. Ežero dugnas duobėtas, yra dvi mišku apaugusios salos. 2000 m. po vandenių žvalgyta teritorija palei Š ežero krantą. Šių žvalgymų metu aptikta polinė Brūkšniuotosios keramikos kultūros gyvenvietė – pirmoji Lietuvos archeologijos medžiagoje. Archeologinių tyrimų metu inventorizuoti išlikę poliai, iškelti surasti archeologiniai radiniai (žr. *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 299–231).

2001 m. nutarta nuodugniau išžvalgyti visas ežero pakrantes. Po vandenių žvalgyta teritorija palei PV ir V ežero krantą. Buvo vadovaujama T. Šidiškio surinkta informacija apie Laumių kalną, alkakalnį, esantį iškyšulyje, P Luokesų ežero pakrantėje, ir neva nuo jo vedančius tilto polius per ežerą. Žvalgymų metu šalia iškyšulio susidariusiose įlankelėse, esančiose PV ežero dalyje, aptiktos dvi polinės gyvenvietės. Jos įvardytos kaip 2 ir 3.

Tyrimų sąlygos ežere labai palankios. Pakrantės atabradoose nedidelis gylis – iki 2 m. Ežere vanduo skaidrus – matosi iki 5 m. Dugnas lygus, apaugęs smulkia povandenine augmenija. Seklumose dugno sedimentacija – klampus ežerinis dumblas – šviesiai rusvos spalvos, primenantis šlyną.

Gyvenvietė 2 lokalizuota 800 m į PV nuo mažesniosios salos, 20 m nuo išky-

šulio, 35 m nuo V įlankėlės kranto. Čia, ežero įlankelėje, atabradas gana platus – iki 60 m, jis suformuoja savotišką seklumą, kurioje ir buvo įkurta gyvenvietė.

Gyvenvietė glūdi 1,5–2,5 m gylyje, ją sudaro polių, kaltų į ežero dugną, liekanos. Tikslus polių skaičius nėra aiškus, vizualiai 20x40 m dydžio plote pastebėta apie 150 polių. Jie yra 5–15 cm skersmens, 15–60 cm aukščio, pušiniai ir beržiniai. Poliai blogai išlikę, viršutinė jų dalis nutrūnijusi.

Žvalgant gyvenvietės teritoriją, pastebėtos pastatų medinės konstrukcijos. Ežero dugne guli daug horizontalių nuo 1 m iki 3 m ilgio rąstų, kurie jungiasi su vertikaliais kaltais poliais. Dalis rąstų aptašyta, aiškiai matyti išskaptuoti grioveliai, tvirtinimo kiaurymės. Plaukiojant tarp polių, dugne pastebimas savotiškas kultūrinis sluoksnius – dumblas, sumišęs su medienos ir organinėmis augmenijos liekanomis, degėsiams. Šiame sluoksnyje surasta apdegusių akmenų. Rankomis graibant po dumblą, rastos keturios keramikos šukės. Keramiką nuo vandens poveikio gana smarkiai erodavusi, tačiau buvusi masyvi, šviesiai rusvo atspalvio, molio masėje gausu stambių granito priemaišų. Tai liudytų, kad ji vienlaikė su keramika, rasta gyvenvietėje 1, kuri datuotina bronzos amžiaus pabaiga – ankstyvojo geležies amžiaus pradžia.

Tikslesniam datavimui iš gyvenviečių 1 ir 2 buvo paimti polių medienos

pavyzdžiai radiokarbono analizei. Gyvenvietės 1 radiokarboninis mėginio amžius: 2430 ± 60 metų, tai yra 490–370 metai pr. Kr. Gyvenvietės 2 radiokarboninis mėginių amžius 2490 ± 40 ir 2500 ± 40 metų, tai yra 530–450 ir 540–460 m. pr. Kr.

Gyvenvietė 3 surasta toliau žvalgant po vandeniu aplink pusiasalį. Ji yra apie 100 m į V nuo gyvenvietės 2, įlankėlėje, 50 m į V nuo pusiasalio, 20 m nuo ežero kranto.

Ji žymiai menkesnė nei pirmosios dvi. Po vandeniu pastebėtos kelios dešimtys padrikai išsibarsčiusių poliukų maždaug 10×10 m dydžio plote. Poliai tokie patys kaip ir gyvenvietėje 2, tačiau jie nesudaro aiškių konstrukcijų, čia nerasta keramikos.

Šios gyvenvietės yra pačios ankstyvojo geležies amžiaus pradžios, šiek tiek vėlyvesnės, nei buvo iš pradžių spėta pagal radinius ir keramiką, priklausančią Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Šiuo laikotarpiu didžioji dalis archeologijos paminklų, reprezentuojančių Brūkš-

niuotosios keramikos kultūrą, koncentruojasi ežeringame Šiaurės rytų Lietuvos regione. Geležies amžiaus pradžioje atsiranda pirmieji piliakalniai, tuo tarpu rastosios gyvenvietės atstovauja kitai archeologijos paminklų grupei, egzistavusiai šalia šių piliakalnių. Funkcionaliai, kaip ir piliakalniai, jos galėjo atlikti gynybinį vaidmenį. Analogiškos polinės gyvenvietės Europoje yra siejamos su gyvulininkystės intensyvėjimu.

UNDERWATER ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS OF ANCIENT SETTLEMENTS 2 AND 3 IN THE LUOKESAI LAKE (MOLĖTAI DISTRICT)

In 2001 in the Luokesai lake (Molėtai district) two pole settlements were discovered. In one of them (settlement 2) there were remains of wooden structures, sherds of plastic ceramics. The settlements are attributed to the Brushed Pottery culture. The radiocarbon date of settlement 2 is $2490-2500 \pm 40$ B.P.

MERKINĖS LAIVO POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

Zenonas BAUBONIS, Andrzej KOLA, Wojciech SZULTA

Merkinės laivo liekanos (pažymėtos indeksu WM – 1) surastos Nemuno upės dugne, 570 m į ŠV nuo tilto per Nemuną, 40 m į V nuo dešiniojo Nemuno kranto, 22 m į ŠV nuo R Nemuno salos kampo, 1,5 m į Š nuo salos kranto, 1,5 m gylyje.

Pirmi duomenys apie laivą gauti 1992 m. Tada surasta 14,1 m ilgio, 2,75 m pločio smėliu ir dumbly apnešta laivo dalis. Kadangi dėl karštos vasaros Nemu-

nas buvo labai nusekęs, dalis laivo buvo atsidūrusi krante, čia mėginta atlikti bandomuosius kasinėjimus – atkastas vienas špantas. Žvalgydamas laivo liekanas archeologas E. Svetikas suskaičiavo 14 špantų, išsidėsčiusių 67–142 cm tarpais. 2000 m. atliekant inventorizaciją laivo būklė buvo pakitusi. Jis gulėjo upės dugne, 1,6 m gylyje, apneštas upės žvirgždu. Iš žvirgždo kyšojo 6,61 m ilgio ir iki 2,53 m